

Fotoları tarix olan sənətkar

20 Yanvar şahidi Reza Deqati faciə barədə xəbəri eşidən kimi Bakıya gəlib

20 Yanvar faciəsinin baş verdiyi o qanlı, müdhiş gündən bizi 34 illik zaman ayırır. Bir neçə gündür ki, xalqımız faciənin qurbanlarını ehtiramla anmaq üçün Şəhidlər xiyabanına üz tutur və qırğını törədənələrə öz nifrətini bildirir. Müqəddəs məkana gələnlərin arasında özünəməxsus görkəmi ilə uzaqdan seçilən görkəmli fotojurnalist Reza Deqatini görəncə biz də ona yaxınlaşmış görüşdük.

Ötən müddət ərzində bu faciənin dünyada tanınması üçün bir çox işlər görüldü: sərgilər təşkil edilib, teatr tamaşaları səhnələşdirilib, sənədli filmlər nümayiş edilib. Reza Deqati də "Qanlı Şənbə" günü baş verənləri fotolentini yaddaşına köçürərək dünyaya tanıdılardan olub. El-ələm həmin vaxt keçmiş sovet hökumətinin Bakıda mülki əhaliyə qarşı planlı şəkildə törətdiyi qətləmədən dünyaca məşhur fotojurnalistin və komandasının çəkdiyi fotolar və videolar sayəsində xəbər tutub.

Reza Deqatinin müəllifi olduğu 30-dan çox kitabın ikisi Azərbaycanla bağlıdır. O, bir sıra beynəlxalq mükafatların laureatıdır. Haqqında Avropada, Amerikada, "National Geographic"də, Fransa televiziyasında 10-dan çox sənədli film çəkilib. İndiyədək dünyanın əksər şəhərlərində 250-dən çox sərginin iştirakçısı olub, ən böyük universitetlərdə 500 dəfə konfrans keçirib.

Onun Parisdə "Mühacirin düşüncələri", "Kəşifən talelər", Vaşinqtonda "Bir dünya, bir tayfa", Normandiyada "Mühəribə+Sülh" və Dohada "Ümid" adlı sərgiləri təşkil olunub. Reza Deqati Missuri Universitetinin "Şərəf" medalına layiq görüldü, Parisin Amerika Universitetinin fəxri doktorudur. Fransa hökuməti onu Milli Cəngavərlik Ordeni ilə təltif edib. Məşhur fotojurnalist həyatında sənətinə verilən ən böyük mükafatdan birini Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında çoxillik səmərəli fəaliyyətinə görə alıb. Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə o, "Dostluq" ordeni ilə təltif edilib.

Fədakar foto sənəti ustasının çəkdiyi şəkillərin hərəsi özündə bir tarix yaşadır. Rezanın fotoqrafiyası daha çox inqilablardan, müharibələrdən, münəfişlərdən "danışır". Çünki o, sülhsevər insandır, şəkilləri də Yer üzündə müharibələrə son qoyulmayana qədər danışacaq. Ötən

yarım əsrdə dünyanın elə bir münəfişə ocağı olmayıb ki, məşhur fotojurnalistin ayağı ora dəyməsin, fotoaparatinin səsi eşidilməsin.

Tələlə gətirib ki, Reza Deqati 1979-cu ildə İranda baş verən xalq hərəkatını öz fotokamerasının yaddaşına köçürmək istəyib. Məhz bu hadisəni fotoobyektivin yaddaşında tarixə çevirən Reza o vaxtdan sonra fotojurnalist kimi tanınmağa başlayıb. İran inqilabından sonra Deqatinin artıq bu ölkədə fəaliyyət göstərməsi çətinləşib və o, 1981-ci ildə Fransada sığınacaq tapıb, necə deyirlər, oradan dünyaya çıxıb.

Bu gün dünyanın "National Geographic", "Time Photo" və digər populyar nəşrlərində onun əsərlərinə yer ayrılması, fotolarının "PixPalace" platformasında yerləşdirilməsi həmin şəkillərin dəyərini göstərir.

...İnşil iyun ayının 23-ü idi. Lənkeranda məktəblilərin yay festivalında məşhur fotojurnalist Reza Deqati ilə tanış olub söhbət etdik. Ünlü cərrah, deputat Rəşad Mahmudov, Elm və Təhsil Nazirliyinin əməkdaşı Cəsarət Valehovla birlikdə dör-

dümüz şəkildə çəkirdik və mən sənətkara "Qara yanvar"da Bakıya gəlməsi barədə sual verdim. Qaşlarını çatacaq, həmin günlərin bəzi məqamlarından danışdı.

– Qətləmədən xəbər tutan kimi xalqımızın başına gətirilən faciəni çəkib dünyaya yaymaq özümə borc bilərəm Bakıya gəlmişdim, – dedi, – O günlər insanların əsas xəbər mənbəyi olan televiziya yayımı dayandırılmışdı, Bakıya xarici jurnalistlərin girişi qadağan olunmuşdu. Mən Parisdən çətin yollarla Bakıya üz tutdum. Birbaşa buraya gəlmək mümkünsüz olduğu üçün Moskva kinostudiyalarını ziyarət etmək adı altında həmkarlarımla birlikdə sovet vizası alaraq SSRİ-nin paytaxtına gəldim. Jurnalistlər üçün müəy-

yən qadağalar olduğu üçün azərbaycanlı dostların köməyi ilə Bakıya yola düşən qatarda gizləndim, təhlükəni nəzərə alıb, insanlarla lazımsız ünsiyyətdən qaçaraq 48 saatlıq yol gəldim. Qatarda ilk işim isə "Ya pa rusky ni znaya" (mən rusca danışmıram) və "Ya Azerbaijani" (mən azərbaycanlıyam) kimi dolaşq cümlələr öyrənmək idi. Çünki rus dilini bilməyən azərbaycanlıları çox sorğu-suala tutmurdular. Ancaq kimsə mənim sənədlərimi yoxlasaydı, bu, artıq son demək idi...

Bu uzun səyahətdən sonra Bakıya çatdığım zaman burada gördüyüm mənzərəni İkinci Dünya müharibəsi filmindən bir səhnəyə bənzərdim. Bakı stansiyasına daxil olduğu zaman – axşam vaxtları komendant saatından bir az əvvəl biz platforma üzərində düzülmiş silahlı sovet əsgərlərini gördük. Soyuz idi, özümü müharibə haqqında çəkilmiş filmdəki biri kimi hiss etdim. Sanki heç nə dəyişməyib...

Yanvarın 24-də dostları Reza Deqatini Bakıda qarşılayır və sovet əsgərlərinin

dinc əhalini gülləbaran etməsi, tankların mülki vətəndaşların üstündən keçməsi, uşaq, qadın, yaşlı demədən silahsız insanları qətlə yetirməsi barədə ona məlumat verirlər.

Küçədə gəzməyin belə təhlükəli olduğu bir vaxtda, sovet tank və əsgər patrulları ilə əhatələnmiş Bakı şəhərində Reza öz həyatını düşünmədən fotoaparatu ilə gizli şəkildə xəstəxanalara, meyitxanalara gedərək gördüyü mənzərələri fərqli aspektlərdən fotolentini yaddaşına köçürür.

– Bakı tanklar və əsgər patrulları ilə mühasirəyə alınmışdı. Açıq şəkildə gördüklərimizin şəkillərini çəkmək çox riskli idi. Ehtiyatlı davranmalı, maşınların və binaların pəncərələrindən fotolar çəkəndə kameranı gizlətməyin yollarını tapmalı idik, – deyərək Reza bəy bildirdi. – Hər şeydən əvvəl, xatırladığım yalnız qırmızı və qara rənglərdir.

Qara Yanvar şəhidlərinin dəfn olunduğu məzarlığa çevrilmiş, qəbirlərin üzəri qırmızı qərənfillər və qara paltarlarla örtülmüş Şəhidlər xiyabanına gələn Reza şübhələri üzərinə çəkməmək üçün hər kəs kimi geyinmiş və insanların da köməyi ilə çəkiliş avadanlıqlarını gizlətməmişdi.

Orduya məxsus helikopter izdihamı dağıtmaq üçün qəbiristanlığın üzərində uçuşlar həyata keçirdiyi zaman isə artıq Reza bu "qırmızı və qara"dan ibarət kadruları çəkib bitirmişdi. Təhlükəsizlik tədbirləri səbəbilə fotoaparət və avadanlıqlarsız Moskvaya qayıdan sənətkar sonradan dostlarının köməyi ilə onları

əldə edib və oradan da Parisə gedib.

Parisə çatdığı günün axşamı 18-dən çox televiziya kanalı Rezanın çəkdiyi fotoşəkilləri göstərərək Bakıdakı hadisələr barədə danışdı, onlarla radiostansiya, 2000-dən çox jurnal və qəzet 20 Yanvar faciəsi barədə məlumat yaydı. Fotojurnalist Reza Deqati və komandasının çəkdiyi fotoşəkillər və videolar sayəsində qan yaddaşımız Qara Yanvar nəinki unudulmadı, dünya əhalisi mülki vətəndaşlara qarşı olan bu misilsiz vəhşilikdən xəbər tutdu.

Onun Azərbaycana xidməti bununla bitməyib. Növbəti gəlişi XX əsrin ən böyük faciəsi hesab edilən Xocalı soyqırımını ilə əlaqədar olub. O, bu faciəni də lentə alaraq Azərbaycan həqiqətlərini, xalqımızın üzleşdiyi dəhşətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırıb.

Birinci Qarabağ savaşında xalqımızın başına gətirilən müsibətlər də Deqatinin fotokamerasının gözündən yayınmayıb. Ötən 30 il ərzində erməni vandallığını əks etdirən fotokadrları dünyanın müxtəlif mətbuat orqanlarında çap etdirib. 2020-ci ildə xalqımızın Vətən müharibəsində qazandığı tarixi Qələbə isə məşhur fotoqrafa yeni ruh verib. O, işğaldan azad olunmuş əraziləri qarış-qarış gəzərək mərənin yaddaşına köçürüb və bu mövzuda bir çox sərgilər təşkil edib.

Yeri gəlmişkən, Reza Deqatinin Vətən müharibəsində Gəncə, Tərtər və Bərdədə çəkdiyi fotolar münəfişə zonasından çox uzaqda dinc əhalinin hədəfə alındığına, ballistik və kasetli raketlərlə vurulub öldürülməsinə şahidlik edir.

Bu barədə danışarkən dedi: – 2020-ci ildə işğalçılar, cinayətkarlar layiqincə cəzalandırıldı. Budur Qarabağın əsas dərəsi: özgənin torpağına göz dikmək olmaz. Başqasının mülkünü yiyələnmək olmaz, məsum insanlara pislik etmək olmaz, pislik gec-tez onu törədən üzərinə qaydır.

Ə.DOSTƏLİ
XQ